

Отруєні пейзажі

КУПИТИ

Про книгу

Книга есеїв австрійського письменника, журналіста перекладача Мартіна Поллака побудована на власному дитячому досвіді, історичних фактах, свідченнях мешканців Центральної та Східної Європи. Письменник замислюється самий і змушує замислитися читачів над тим, скільки безіменних жертв різних кривавих, антилюдських режимів XX століття, у прямому розумінні, поросли травою. Людина має чинити спротив процесам непомічання, камуфлювання, забування, непам'ятства.

© Paul Zsolnay Verlag, Wien; Katarzyna Dzidit

Мартін Поллак

народився 1944 року у Бад Галлі, Верхня Австрія. Вивчав славістику та східноєвропейську історію. До 1998 року працював редактором у журналі «Шпігель» («Spiegel»), нині вільний письменник та перекладач. З 2012 по 2014 рік – куратор програми Ляйпцизького книжкового ярмарку «Транзит», присвяченої літературі України, Білорусі та Польщі.

Ідилічні пейзажі приховують темні секрети.

Видавництво «Книги – XXI»

Мартін Поллак Отруєні пейзажі

Мартін Поллак
Отруєні пейзажі

Ретельна інтроспекція – чи ж ця «мапа отруєних місць» не є дещо хворобливою? – закінчується запитанням: «Чи можемо ми після відкриття масового захоронення тими самими очима дивитися на ландшафт? Чи змінюють такі відкриття щось у людях?» Надзвичайно актуальне запитання, відповідати на яке кожен мусить сам!

Ерік Кляйн, *Falter*

Bibliothek der deutschsprachigen Literatur
Бібліотека німецькомовної літератури

Meridian der Seele
Meridiande s Herzens

MARTIN POLLACK

KONTAMINIERTE LANDSCHAFTEN

Ins Ukrainische übersetzt von *Nelia Vakhovska*

Czernowitz
Knyhy – XXI
2015

МАРТІН ПОЛЛАК

ОТРУЄНІ ПЕЙЗАЖІ

З німецької переклала *Неля Ваховська*

Чернівці
Книги – XXI
2015

ББК 83.3(4Авт)62-8Поллак-44

П 512

Поллак, Мартін

Отруєні пейзажі / Мартін Поллак ; переклала з німецької
Неля Ваховська. – Чернівці : Книги – XXI, 2015. – 112 с.

ISBN 978-617-614-091-7

Збірка есе Мартіна Поллака «Отруєні пейзажі» присвячена культурі пам'яті – про сотні тисяч безіменних жертв кривавих режимів XX століття або й повсякденної ненависті, чиї могили сховано в анонімності, закамуютьовано мальовничими ландшафтами чи й просто засаджено городиною. Аналізуючи досвід власного дитинства, а також історії та свідчення з Центральної та Східної Європи, письменник доходить висновку: начебто неторкана природа навколо нас – це рельєф забування і відмови від відповідальності, яким ми мусимо опиратися.

ББК 83.3(4Авт)62-8Поллак-44

Фотографії з приватного архіву Мартіна Поллака

Видання здійснено за підтримки:
Державної канцелярії Австрійської Республіки
Федеральної землі Верхня Австрія
Австрійського культурного форуму
Центру КультурКонтакт Австрія

© 2014 Residenz Verlag
im Niederösterreichischen Pressehaus
Druck- und Verlagsgesellschaft mbH
St. Pölten – Salzburg – Wien
© Книги – XXI, 2015, видання українською мовою
© Неля Ваховська, 2015, переклад
© Анна Стьопіна, 2015, обкладинка
© Paul Zsolnay Verlag, Wien; Katarzyna Dzidt, фото на обкладинці.
© Василь Дроняк, 2015, дизайн

Частина І

«Пейзаж». Це слово викликає у нас переважно позитивні асоціації і приємні почуття, особливо коли, чуючи його, ми цілком некритично згадуємо про вільну, незабудовану і необжиту землю, яку бачили на прогулянках чи з вікон поїздів. Ми уявляємо собі луки і ліси, звивисті струмки й річки, дикі урвища і зелені гірські хребти, ще не вражені необачним втручанням і не знищені зусиллями людини. Нам ввижаються картини прекрасної природи, що звеселяє душу, якою ми пам'ятаємо її з незчисленних описів у літературі й живописі. Звісно, таке розуміння пейзажу найвніше і цілком ігнорує нові теорії й дебати про ландшафт, котрі саме в останні роки лунають усе голосніше. Коли я, не замислюючись, не обтяжуючи себе теоретичними викладками, чую слово «пейзаж», то перше, що постає перед очима, – це мій луг із фруктовими деревами у Південному Бургенланді, старі сливи і яблуні, а за ними поля, барви котрих варіюються залежно від пори року і посіяних на них культур, терен та розрізнені дерева, ясени, берези, а далі знову поля, обрамлені лісом, мішаним лісом, що замикає горизонт. Коли я сиджу у своїй бібліотеці й дивлюся з вікна, мій погляд не нашовхується на жоден інший будинок. Таким і має бути пейзаж, – вдоволено думаю я у такі миті. «Ландшафт – це природа, що естетично оприявнюється реципієнту в мить

натхненного і чуттєвого споглядання»*, – пише німецький філософ Йоахім Ріттер у своєму програмному есе «Ландшафт» 1963 року. Ми віримо, що пейзаж, у якому ніщо не заважає нашому побіжному погляду, може нас заспокоїти, розслабити, додати душевного миру і виваженості. На противагу урбанному простору пейзаж вважається дивовижним засобом відпочинку і зцілення. Місцем усамітнення, де ми черпаємо нові сили. Але не все так просто. Ми часто не помічаємо, що природні, начебто не спотворені людиною ландшафти, які щойно вживалися нашій фантазії, – ніщо інше, як химери, плоди нашої уяви, дуже мало пов'язані з реальністю. Пейзажі, про які мені йдеться, завжди визначено і створено людиною. Часом її втручання помітне більше, часом менше, так, що ми навіть можемо повірити, боцімто маємо справу з незайманою, «невинною» природою. Проте пейзаж, яким ми його знаємо, завжди позначений людською присутністю. Ми це начебто й усвідомлюємо, коли тверезо розглядаємо це розпливчате, насичене емоціями поняття, проте вже наступної миті знову відпускаємо на волю свої почуття. Адже наше розуміння пейзажу тісно пов'язане з чуттєвим. І з уявою. І – не в останню чергу – зі спогадами.

Це стосується передусім ландшафтів нашого дитинства, найраніших років. І якщо ці роки були добрими і безтурботними, то тамті пейзажі супроводжують нас у снах протягом усього життя, а спогади про них надають відчуття близькості й безпеки, яке

* Joachim Ritter, Landschaft. Abgedruckt in: Derselbe, Subjektivität. Sechs Aufsätze (Йоахім Ріттер. Ландшафт / Той самий. Суб'єктивність. Шість нарисів), Frankfurt am Main, S. 150.

ми, мабуть, переживали тоді, багато років тому. Чи радше йдеться про пізніші проекції? Про результат наших мрій? Можливо, місцевість, у якій ми зростали, була не такою вже й безжурною і мирною, як нам здається зараз, через багато років?

Перші роки свого життя я разом з матір'ю, братом і сестрою прожив на хуторі в Еннсталі, у Штирії. З того часу моя пам'ять зберегла лише окремі уламки, помережані великими пробілами, проте ці фрагменти врізалися дуже глибоко. Було це незадовго після війни, яка своєю довгою холодною тінню вкрила наше дитинство. Після того, як у грудні 1944 року наш будинок у Лінці зруйнували американські бомби, ми манівцями добулися до Міттерберґа – малого села, широко розсипаного біля підніжжя гірського масиву Ґрімміґ. Спершу ми прихилилися у моїх діда і баби в Амштеттені, проте коли Червона Армія підступила ближче, нас евакуювали до Міттерберґа. Евакуація. Саме це слово містить безмір злигоднів і поневірянь, страхів і тривог, що складали тодішній наш побут. Проте коли я згадую той час сьогодні, на думку спадають лише прекрасні і приємні картини. Ідилія. Я, як міг, насолоджувався кожною рисою життя в селі, на віддаленому хуторі, хоча часи тоді були, без сумніву, тяжкі, недобрі, як усі казали, часи біди й лиха. Ми, закинуті зі свого міського життя у сільське відлюддя, особливо болюче переживали нужду. Ми були евакуйованими, яких місцева влада нав'язала чужим людям, без власного даху над головою, і почувалися ще біднішими, ніж місцеві селяни. Більшість нашого майна – постіль, одяг і всіляке начиння – згоріла у розбомбленому будинку. Дивлячись об'єктивно,

ландшафт моїх перших повоєнних років був сірим, печальним і непривітним.

Крім того, були ще й інші, обтяжливі речі. Мого батька розшукували як воєнного злочинця, він переховувався, а під час нашого перебування у Міттерберзі мою матір раптово заарештували, я й досі не знаю, за що. Можливо, вона якось контактувала зі своїм чоловіком-утікачем і чимось йому допомогла, дала грошей, одяг чи їжу, хоч ми й самі мусили вдовольнитися лиш найнеобхіднішим. Пізніше я довідався, що він справді якийсь час переховувався десь неподалік від нашого сільця, місцевість він знав завдяки своїм колишнім гірськолижним поїздкам, тож не виключено, що влаштовував нам нічні візити. Проте я такого не пригадую, а мати про це ніколи не розповідала. Її арешт викликав у нас, дітей – сестри, брата й мене, – страшенну розпуку. Одного дня до нашої віддаленої садиби приїхали джипом двоє слідчих у цивільному і забрали матір із собою. Мені здається, я пам'ятаю, як вона махала нам із заднього сидіння відкритого авто, а ми з ревінням збилися перед хатою і дивилися, як віддаляється машина. Проте також можливо, що мені це просто розповіли чи я сам усе вигадав, зліпив із фрагментів чужих історій. Хто дбав про нас упродовж наступних тижнів – мені було чотири роки, братові шість, сестрі дев'ять, – я вже не пригадаю, мабуть, селянка, в якій ми жили, – мила, співчутлива жінка з великим серцем; або сусіди, німці, евакуйовані, як і ми. Пізніше мати з відчутною гордістю, змішаною з обуренням, розказувала, що у грацькій в'язниці мусила сидіти в одній камері з проститутками. Проте веселі дівчата гарно поста-

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ